

ЗЛАТНО РИМСКО ПРСТЕЊЕ ИЗ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА

Антички одсек Музеја града Београда поседује девет примерака златног римског прстења које је до сада недовољно детаљно публиковано, само поменуто у оквиру каталогшког набрајања или потпуно необјављено¹. Сматрамо да је значајно обратити већу пажњу на ово прстење и публиковати га у целини, јер се на тај начин стиче бољи увид у продукцију римског провинцијалног златарства на територији Горње Мезије. С друге стране, изузетно је важно што се за четири прстена из ове збирке зна место и археолошки контекст у којем су нађени, што пружа могућности за прецизније закључке како о датовању тих примерака, тако и о трајању моде у изради појединих типова прстења. Наиме, златно прстење, као и остали накит, чувало се у породици и било дugo у употреби, па га је тешко прецизније хронолошки одредити. Појединачни примерци прстења су вероватно коришћени у распону од 50 до 70 година, тј. за време две генерације, што је релативно дуг период, док је мода израде појединих типова овог накита трајала знатно дуже. Стога може да дође до разлике од неколико деценија између периода када је одређени тип прстена почeo да се употребљава и времена када је закопан било као гробни прилог, било као део оставе. Четири примерка златног прстења из Музеја града Београда нађена су у гробовима који се на основу гробне конструкције и типолошке анализе покретних архео-

лошких налаза могу релативно прецизно датовати. Међутим, прстење нађено у њима израђено је, вероватно, неколико деценија пре полагања у гроб, па је у оквиру каталогшке обраде прстења као хронолошка одредница навођен временски период карактеристичан за најширу употребу одређеног типа прстена.

С друге стране, поменута четири примерка значајна су и због тога што их можемо посматрати у склопу осталих налаза, тј. прилога са којима су нађени. Такође је важно напоменути да су три примерка (кат. бр. 2, 5, 6) нађена у гробовима констатованим у ужем градском језгру Београда, dakле у оквиру некропола Сингидунума, док се прстен кат. бр. 7 налазио у једном саркофагу који је откривен недалеко од Ритопека, римског Castra Tricornia. За ове примерке познати су и ближи услови налаза. Тако је прстен кат. бр. 2 пронађен приликом грађевинских радова у Косовској улици бр. 20, у једном саркофагу у којем су се налазиле и кружене оплате од златног лима, вероватно украси на одећи². Примерак кат. бр. 5 нађен је 1948. године током грађевинских радова када је у Булевару револуције бр. 72–78 откривена римска гробница са целокупним инвентаром. Гробница се састојала од камених плоча, поређаних тако да три плоче формирају под, док су бочне стране и поклопац монолитни. У гробници се налазио нешто поремећен женски костур, оријентисан СЗ—ЈИ, са

главом на СЗ. Златан прстен се налазио на прсту леве руке, положене на трбух покојнице. Остали гробни инвентар чинили су: златник Галијена, 11 комада бронзаног новца Филипа Арабљанина, Галијена, Салонине и Клаудија II, ниска ћилибара, фрагментовани гвоздени запон са појасом, две коштане игле са пологонално обрађеним главама, једна бронзана игла, шупља златна гривна и два фрагментована стаклена суда бомбастог облика³. На основу типолошке анализе прилога, гробница се може датовати у крај III или најкасније прве године IV в.⁴ Златан прстен кат. бр. 6 пронађен је 1955. године приликом ко- пања зида за кречану у Улици мајке Јевросиме бр. 42, када је у профилу зида на дубини од 3,20 м закачен угао деформисане гробнице. У гробници се налазио женски костур који је на десној руци имао прстен. Остале прилоге из ове гробнице чинили су орглица од осам златних и три зрна од стаклене пасте, златна копча и златне минђуше са коштаним бобицама⁵. Ова гробница чини целину са још 12 гробница, констатованих у непосредној близини, а на основу типолошке анализе прилога оне се могу датовати у крај III и прву половину IV в.⁶ Прстен кат. бр. 7 октрушен је 1956. године у каменом саркофагу, нађеном на локалитету „Плавиначки поток“, 2 km јужно од Ритопека ка Гроцкој. Златан прстен био је навучен на велики прст десне руке на костуру мушкарца. Иначе, у саркофагу су се, поред два женска и једног мушких костура, налазиле и две крастасте фибуле и бронзани Константинов новац. На основу прилога ова гробница се датује у почетак IV в.⁷

Остале примерке златног прстења Музеј града Београда набавио је путем откупа, па је археолошки контекст у којем су нађени непознат. Међутим, зна се да је прстен кат. бр. 5 пронађен на обали Дунава код Ритопека, док прстење кат. бр. 4 и 8 потиче из околине села Кличевац. Нажалост, место налаза примерака кат. бр. 1 и 9 није познато.

1. Прстен, инв. бр. 3455
злато, карнеол
прва половина II в.

непознато место налаза, откуп
шир. 2,3 см, вис. 1,8 см, теж. 9,57 gr

Прстен формира елипсоидна алка сегментног пресека која се према глави шири и задебљава. Рамена су обла и наглашена. На проширењу глави уфасована је гема од црвенкастог карнеола.

На геми је урезана представа амора у стојећем ставу, окренутог на лево. У десној опуштеној руци он држи бакљу окренуту на доле, а у испружену левој руци – гранчицу. Амор са бакљом окренутом на доле познат је као *genius mortis*.

Библиографија: Д. Бојовић, Римске геме, бр. 14, сл. 2/14, 6/14; Д. Бојовић, у: *Накић*, 20, кат. 53.

Аналогије: *BMCR*, Nr. 423; *Gallia*, fig. 2c; *Becatti*, Tav. CXLV, 515; *Hamburg*, Nr. 120; *Böhme*, 63, Abb. 15 (у десном углу); *Battke*, Taf. VI, 32; *Pierides*, Pl. XXXIV, 10. За мотив на геми в: Поповић, *Римске камеје*, кат. 12–16 са аналогијама.

2. Прстен, инв. бр. 3459
злато
друга половина II – почетак III в.
Београд, Косовска бр. 20
шир. 1,6 см, вис. 1,4 см, теж. 6,73 gr

Прстен у облику алке која је са спољне стране обрађена тако да је формирају осам правоугаоних поља. Алка и поменута поља се постепено сужавају од главе ка дну прстена. Унутрашња страна алке је обла.

Библиографија: Д. Бојовић, у: *Накић*, 27, кат. 68.

Аналогије: *Böhme*, 66, Abb. 21 (доле у левом и десном углу); *Segall*, Nr. 158–160.

3. Прстен, инв. бр. 1234
злато
прва половина III в.
Ритопек, обала Дунава, откуп
преч. 2,1 см, теж. 2,80 gr

Прстен је у облику отворене алке сегментног пресека. Један крај алке је заобљен у облику језика, а други раван, одломљен.

ЗЛАТНО РИМСКО ПРСТЕЊЕ ИЗ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА

Библиографија: Д. Бојовић, у: *Накић*, кат. 73; Д. Бојовић, у: *70 година Музеја града Београда*, 74, кат. 85.

4. Прстен, инв. бр. 3346

злато

средина III в.

Кличевац, откуп

шир. 2,5 см, вис. 2 см, теж. 6,56 gr

Прстен формира тања алка правоугаоног пресека која се постепено шири прелазећи у уздигнуту главу. На мањој правоугаоно заравњеној глави налази се полуокружно испупчење којим се имитира камен. На доњем делу алка је деформисана, а рамена су спуштена и наглашена.

Библиографија: Д. Бојовић, у: *Накић*, 27, кат. 57.

Аналогије: Köln, Abb. 3, 4; BMCR, Nr. 630.

5. Прстен, инв. бр. 1011

злато, стаклена паста

средина – друга половина III в.

Београд, Булевар револуције, бр. 72–78

шир. 2 см, вис. 1,6 см, теж. 9,67 gr

Прстен формира масивна алка која се према глави постепено шири и задебљава. На проширењу глави у овално лежиште уфасована је стаклена паста сивоплаве боје. Око лежишта налази се дубоко урезана елипсоидна линија. Рамена прстена су спуштена и наглашена. Изнад рамена, на проширеном делу алке, са обе стране главе налази се украс од дубоко урезаних волута. Алка је у доњем делу нешто деформисана тако што је спљоштена према глави, а на обе стране има по четири плића уреза.

Библиографија: М. Гарашанин, *Музеји*, 127, сл. 8г; М. Гарашанин, *Годиџијак*, I, 67–68, сл. 46; Д. Бојовић, у: *Накић*, 27, кат. 61; Д. Бојовић, у: *70 година Музеја града Београда*, 75, кат. 94.

Аналогије: BMCR, Nr. 1201; Henkel, Nr. 422 (за облик прстена); BMCR, Nr. 535; Поповић, *Прслење*, кат. 54 (у штампи) (за декоративни мотив на раменима).

6. Прстен, инв. бр. 700

злато, ахат

друга половина III в.

Београд, Мајке Јевросиме, бр. 47
шир. 1,5 см, вис. 1,4 см, теж. 2,64 gr

Прстен формирају кружна алка и равна глава у облику касете у коју је уфасована гема од двослојног ахата сивоплаве и тамносиве боје. Алка се према глави постепено шири. На најширем делу алке, уз главу прстена, урезана је са обе стране по једна волута, а између њих су два кратка, плића уреза.

На геми је у сивоплавом слоју приказан Марс у ходу на лево. Десном руком савијеном у лакту он придржава трофеј, а у левој, опружену руци, држи копље. Преко десне руке је пребачена тканина.

Библиографија: Ј. Тодоровић, В. Кондић, М. Бирташевић, *Годиџијак*, III, 80–81, сл. 16, 17; Д. Бојовић, у: *Накић*, 27, кат. 60, сл. 69; Бојовић, у: *70 година Музеја града Београда*, 74, кат. 82; Д. Бојовић, Римске геме, кат. 9, сл. 1/9, 6/9.

Аналогија: Böhme, Abb. 8e; Поповић, *Прслење*, кат. 54 (у штампи); BMCR, Nr. 540. За мотив на геми в: Sena Chiesa, nr. 222, 227; Ag, 1/3, Nr. 2701–2703.

7. Прстен, инв. бр. 879

злато, ахат

крај III – прва половина IV в.

Ритопек

шир. 2 см, вис. 2,5 см, теж. 5,68 gr

Прстен формира тракаста алка која прелази у истакнуту главу на којој се налази касета. У касету је уфасован необраћени двослојни ахат сивоплаве и тамносиве боје. Око касете се налази оквир од тордиране жице. Алка се према глави постепено шири. Рамена су спуштена и благо наглашена. Изнад рамена на алки се налази украс од спирално увијене златне жице која формира по два већа и два мања омчаста навоја, између којих се, по средини алке, налази канелура. Овај украс је са обе стране алке уоквирен тордираном златном жицом која обавља и касету на глави прстена.

Библиографија: В. Кондић, *Весник*, I, 5; В. Кондић, *Годиџијак*, IV, 40–41, сл. 11; D. Bojović, *Materijali*, 17, 92, T. V, 5; Д. Бојовић, у: *Накић*, 28, кат. 69, сл. 60; Д. Бојовић, у: *70 година Музеја града Београда*, 74, кат. 81.

Аналогије: *BMCR*, Nr. 571; *Trier*, Abb. 24 (горе десно); Leppert-Lippitz, Taf. 51. 142.

8. Прстен, инв. бр. 3347

злато

III-IV в.

Кличевац, откуп

шири. 2 см, вис. 1,2 см, теж. 1,61 gr

Прстен је у облику деформисане алке правоугаоног пресека. Алка је спљоштена и неједнаке је дебљине.

Непубликовано.

Аналогије: Henkel, Nr. 11.

9. Прстен, инв. бр. 2459

злато

прва половина IV в.

непознато место налаза

шири. 1,6 см, вис. 1,4 см, теж. 1,28 gr

Прстен формирају кружна алка сегментног пресека и константне дебљине и глава у облику кружне плочице. Глава се налази у линији алке. На глави је мања овална касета у којој камен недостаје. Рамена прстена су наглашена и заобљена.

Библиографија: Д. Бојовић, у: *Накит*, кат. 80.

Аналогије: Henkel, Nr. 1312; *Gallia*, fig. 286.

Описано прстење припада различитим типовима, орнаментисано је на разне начине, а настало је у периоду од почетка II до средине IV в. Прстен кат. бр. 1 припада најраспрострањенијем типу римског прстења чије су се варијантне развијале од краја I до средине III в. Овај тип је карактеристичан по томе што алка и глава прстена чине целину, а алка се развија хоризонтално, ширећи се прогресивно. Рамена су најчешће заобљена или, понекад, угласте⁸. Примерак кат. бр. 1 припада једној од раних фаза у развоју овог типа, карактеристичној за прву половину II в. када прстен има релативно масивну алку, проширену на глави, и наглашена, заобљена рамена. Током друге половине II и прве половине III в., прстење овог типа постаје све масивније, са веома наглашеним облис или угластим раменима, тако да је често неподесно за ношење. Прстење овог типа најчешће је, као и примерак кат. бр. 1, украшено гемом која је ути-

снута у главу прстена, мада постоје и комади код којих се на глави налази урезан украс или натпис⁹.

Прстење кат. бр. 4 и 5 припада типу чије се форме појављују крајем II, а развијају се кроз највећи део III в., до око 260-270. године,¹⁰ мада се поједине варијанте задржавају до првих деценија IV в.¹¹ Овај тип је карактеристичан по томе што има касету за камен изнад линије алке која, међутим, није прекинута. Рамена су наглашена, шире од алке, али чине целину са касетом. Међутим, код оба ова примерка не постоји права касета за камен, већ је она само назначена дубоким урезом на глави прстена. Код прстена кат. бр. 4 и сам камен је имитиран сферично обрађеним металним испупчењем, док је код примерка кат. бр. 5 у лежиште унутар дубоким урезом означене касете уметнута стаклена паста. Прстење кат. бр. 6 и 7 припада типу код којег је алка приближно константне ширине, а касета за камен се налази изнад њене линије. Рамена прстена су заобљена или благо наглашена. Касета за камен је скоро исте ширине као глава прстена. Варијанте овог типа прстења употреби су од средине II до друге половине III в.¹² Међутим, код прстења кат. бр. 5 и 6 алка је декорисана на специфичан начин који се користи кроз цео III в. Орнамент чине урезани волутасти мотиви са обе стране главе прстена, тако да део алке изнад рамена има облик јонског капитела. Поред овог мотива, на алки могу да буду урезани и флорални украси или је део изнад рамена обрађен резањем, добијајући листолики облик¹³. Ово прстење је често луксузно, украшено гемама и камејама.

Другачији начин укравашавања применењен је на прстену кат. бр. 7 који је орнаментисан тордираном и спирално увијеном жицом, што је у римском златарству ушло у употребу током III и користило се кроз цео IV в¹⁴. Међутим, ова техника, филигран, као и техника гранулације, које се иначе често заједно употребљавају, на римском прстењу представљају само имитацију елегантне хеленистичке декорације накита¹⁵. Употребом тордиране и спирално навијене жице у виду омчаштих украса, примерак кат. бр. 7 представља добар пример имитације хеленистичких мотива и техника. Прстен кат. бр. 9 припада типу

код којег је касета за камен изнад линије алке која је константне ширине. Рамена прстена су заобљена. Различите варијанте овог типа употреби су кроз цео римски период¹⁶, а облици са мањом касетом на кружној глави везују се за раздобље касне антике¹⁷. Полигонално обрађено прстење појављује се у налазима из друге половине II в¹⁸, а у употреби је, вероватно, и током прве половине III в, док су примерци у облику отворене (кат. бр. 2) или затворене (кат. бр. 8) алке хронолошки слабо осетљиви. Такво прстење се користи кроз цео римски период, а у прин-

ципу је масивније од латенског и каснијег, франачког¹⁹.

Ове основне типолошке карактеристике златног прстења из Музеја града Београда, као и декоративне технике и мотиви коришћени у њиховој изради, представљају само један од праваца у проучавању римског прстења. Међутим, проблем распострањености појединачних облика, као и лоцирања центара њихове производње можиће да се реши тек после анализе већег броја примерака са територије Горње Мезије.

Скраћенице

AG I	<i>Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen. München.</i> Bd. 1. von E. Brandt, 1968. 2. von E. Brandt, E. Schmidt, 1970, 3. von E. Brandt, A. Krug, W. Gercke, E. Schmidt, 1972.	Deppert-Lippitz	B. Deppert-Lippitz, <i>Goldschmuck der Romanzeit im Römisch-germanischen Zentralmuseum</i> , Bonn, 1985.
Battke	H. Battke, <i>Geschichte des Rings</i> , Baden-Baden, 1953.	Gallia	H. Guiraud, <i>Bagues et anneaux à l'époque romaine en Gaule</i> , <i>Gallia</i> , 46, 1989, 173–211.
Becatti	G. Becatti, <i>Oreficerie Antiche dalle Mioni che alle Barbariche</i> , Roma, 1953.	Гарашанин, Музеји	Д. Гарашанин, Рад Музеја града Београда на археологији после ослобођења, <i>Музеји</i> , 1, 1948, 122–129.
BMCR	F. H. Marshall, <i>Catalogue of the Finger Rings, Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities</i> , British Museum, London, 1907.	Гарашанин, Годишњак, I	Д. Гарашанин, Археолошки споменици у Београду и околини, <i>Годишњак Музеја града Београда</i> , I, 1954, 45–98.
Бојовић, у: 70 јодина Музеја града Београда	Д. Бојовић, Археолошко одељење, Одсек за антику, у: <i>70 јодина Музеја града Београда</i> , Београд, 1973.	Hamburg	H. Hoffman u. V. von Claer, <i>Antiker Gold- und Silberschmuck</i> . Museum für Kunst und Gewerbe, Hamburg, 1968.
Bojović, Materijali, 17	D. Bojović, Rimski put Singidunum–Castra Tricormia–Ad sextum militare, <i>Materijali</i> , 17, 1978, 85–99.	Henkel	F. Henkel, <i>Die römische Fingerringe der Rheinlande und der benachbarten Gebiete</i> , Berlin, 1913.
Бојовић, у: Накић	Д. Бојовић, Римски накит, у: <i>Накић из збирки Музеја града Београда</i> , Београд, 1981.	Кондић, Весник	В. Кондић, Налаз из Ритопека, <i>Весник друштва музејско-конзерваторских радника НР Србије</i> , I, 1957, 5.
Бојовић, Римске геме	Д. Бојовић, Римске геме и камеје у Музеју града Београд, <i>Зборник музеја примењене уметности</i> , 28/29, 1984/85, 139–152.	Кондић, Годишњак, IV	В. Кондић, Антички Ритопек, <i>Годишњак музеја града Београда</i> , IV, 1957, 35–46.
Böhme	A. Böhme, <i>Schmuck der römischen Frau</i> , Stuttgart, 1974.	Köln	P. La Baume, E. Nuber, Das Achatgefass von Köln, <i>Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte</i> , 12, 1971, 80–93.

Pierides	A. Pierides, <i>Jewellery in the Cyprus Museum</i> , Nicosia, 1971.	Sena Chiesa	G. Sena Chiesa, <i>Gemme del Museo Nazionale di Aquileia</i> , Aquileia, 1966.
Поповић, Римске камеје	И. Поповић, <i>Римске камеје у Народном музеју у Београду</i> , Београд, 1989.	Тодоровић, Кондић, Бирташевић, Годишињак, III	Ј. Тодоровић, В. Кондић, М. Бирташевић, Археолошка налазишта у Београду и околини, <i>Годишињак Музеја Града Београда</i> , III, 1956, 75–98.
Поповић, Прсићење	И. Поповић, <i>Римски накит у Народном музеју у Београду. Прсићење</i> , Београд, 1992 (у штампи).	Trier	<i>Das Rheinische Landesmuseum Trier. Einführung in die Sammlungen</i> , Trier, 1991.
Segall	B. Segall, <i>Katalog des Goldschmiede-arbeiten</i> . Musem Benaki Athen, Athen, 1938.		

НАПОМЕНЕ

¹ Захваљујем Славици Крунић, кустосу Музеја града Београда, што ми је омогућила да обрадим златно прстење из античке збирке овог музеја.

² Податак из инвентара античког одсека Музеја града Београда.

³ Гарашанин, *Музеји*, I, 123, 126–129; *idem*, *Годишињак*, I, 67–68.

⁴ *Idem*, *Музеји*, I, 129.

⁵ Тодоровић, Кондић, Бирташевић, *Годишињак*, III, 80–82.

⁶ *Ibid*, 81–82.

⁷ Кондић, *Весник*, I, 5; *idem*, *Годишињак*, IV, 35–36, 40–41.

⁸ О карактеристикама, хронолошком развоју и украсавању овог прстења, сврстаног у тип II, в: Поповић, *Прсићење* (у штампи).

⁹ *Ibid*.

¹⁰ *Gallia*, 185.

¹¹ Поповић, *Прсићење*, тип III.

¹² *Ibid*, тип V.

¹³ *Ibid*, поглавље о декоративним техникама и мотивима; *Gallia*, 199–200.

¹⁴ Технике филиграна и гранулације биле су у употреби у грчком и етрурском златарству. О овим техникама в: *Gallia*, 201.

¹⁵ *Ibid*.

¹⁶ Поповић, *Прсићење*, тип IV.

¹⁷ Henkel, Nr. 1312.

¹⁸ Познати налаз из Лиона, откривен 1841. године садржи поред великог броја разноврсног женског накита и два полигонално обрађена прстена. Накит, нађен са новцем од Веспазијана до Септимија Севера, датује се у другу половину II в, в: Böhme, 64–66.

¹⁹ Henkel, 216.

LES BAGUES ROMAINES D'OR AU MUSÉE DE LA VILLE DE BELGRADE

Ivana Popović

Le Département antique du Musée de la ville de Belgrade dispose de neuf exemplaires de bagues d'or romaines. Elles n'ont jamais été publiées en détail. Certaines d'entre elles sont mentionnées dans les listes des catalogues, tandis que d'autres sort restées inédites jusqu'à présent. Nous estimons que ces bagues méritent d'être publiées dans leur ensemble, car elles contribuent à une meilleure compréhension de l'orfèvrerie provinciale romaine sur le territoire de la Mésie Supérieure. Par ailleurs, il est important de noter que pour quatre de ces bagues nous connaissons le lieu de trouvaille et le contexte archéologique de leur découverte. Ce fait permet en soi d'apporter des

conclusions plus précises sur leur chronologie et la durée de production de certains types. En effet, quatre bagues du Musée de la ville de Belgrade ont été mises au jour dans des tombes, dont la construction et le mobilier funéraire peuvent être datés avec assez de précision. Cependant, il faut tenir compte de la possibilité que ces bagues avaient été confectionnées quelques décennies avant d'être déposées dans la sépulture. Ayant ceci en vue, nous avons cru justifié de déterminer leur chronologie dans le cadre le plus vaste de l'utilisation de chaque type de bagues. D'autre part, ces quatre bagues peuvent être comparées au reste du mobilier funéraire dont elles faisaient partie. Trois de ces ba-

gues (cat. 2, 5, 6) ont été trouvées dans la nécropole de Singidunum, tandis que la bague cat. 7 provient d'un sarcophage dégagé non loin de Ritopek, ou Castra Tricornia romaine. Les autres bagues du Musée de la ville ont été acquises par le commerce, d'où leur contexte archéologique reste inconnu. Pourtant, pour la bague cat. 5 on sait qu'elle a été découverte sur la berge danubienne près de Ritopek, tandis que les exemplaires cat. 4 et 8 proviennent des environs du village de Kličevac.

Malheureusement, le lieu de trouvaille des bagues cat. 1 et 9 est tout à fait inconnu. Dans ce travail ont été enregistrés les types de base des bagues d'or du Musée de la ville, ainsi que les techniques décoratives et les motifs employés, ce qui en fait ne représente que certains aspects de l'étude de ce genre de parures. Le problème de la diffusion des types et la localisation des centres de leur production, ne pourra être résolu qu'après l'analyse d'un nombre d'exemplaires de bagues plus élevé provenant de la Mésie supérieure.